

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Bošnjaci i ljliljan

Može li se jednom narodu i njegovoj državi oduzeti pravo na njegova državna obilježja?

Državna obilježja Bosne i Hercegovine sa ljliljanima (grb i zastava) koja su bila u upotrebi tokom rata 1992-1995. i nekoliko poratnih godina, svojevremeno su po diktatu Međunarodne zajednice zamijenjena novim koja su i danas na snazi. Umjesto zlatnih ljliljana koji su stotinama godina bili simbol svega onoga kroz što su Bosna i Hercegovina i njen narod prošli, osobito u posljednjem ratu, Bosni je određena novokomponirana zastava i grb koji nemaju ništa zajedničko s njenom hiljadugodišnjom historijskom tradicijom. S obzirom da je to nametnuto, jer se narod o tome nije izjašnjavao, malo je vjerovatno da će nova obilježja ikada postati ono što su bila dosadašnja sa ljliljanima. Građanska dužnost, međutim, nalaže građanima da iskazuju dužno poštovanje prema obilježjima koja su na snazi, što ne sprečava zainteresirane da rade na tome da se povrate ona sa ljliljanima i da Bošnjacima budu opet ono što su im bili stotinama godina.

Nametnuto rješenje

Ima puna razloga da Bošnjaci budu nezadovoljni nametnutim rješenjem nove bosanske zastave i grba. Nisu u pitanju boje i izgled. One su mogle biti ma kakve, nego je problem što je narodu oduzeto pravo da se služi svojim autentičnim obilježjima pod kojima su se borili, ginuli i veselili njegovi preci od prije 700, 800, 900 i višeg godina. Lišiti jedan narod tako duge i bogate tradicije ima težinu kulturocida. To tim više što nije uzeto u obzir objektivno stanje problema kada se prišlo rješavanju državnih obilježja postdejtonske Bosne. Ne mogu se, naime, državna obilježja jedne zemlje uzeti u istu ravan sa obilježjima susjednih zemalja kojima se na bosanskohercegovačkom prostoru služe doseljenici iz tih zemalja. To bi bilo isto kao kad bi srpska manjina u Hrvatskoj osporavala hrvatsku državnu zastavu ili tražila da nosi i srpske simbole, ili da albanska ili mađarska manjina u Srbiji traži to isto i sl. Ono što je za druge nezamislivo to se Bosni nameće kao normalno rješenje bez ikakvog moralnog i pravnog obzira. To što je učinjeno prije svega bočnjačkom narodu, koji se identifikira i smatra potomcima srednjovjekovnih Bošnjana, po pitanju njegovih državnih obilježja ne predstavlja samo pravni presedan nego krajnji moralni cinizam iskazan prema bespomoćnom narodu koji se još uvijek bori za goli opstanak i kojem drugi kroje sudbinu.

Međunarodna zajednica je u rješavanju problema državnih obilježja Bosne i

Hercegovine tek prividno postupila logično. S obzirom da srpska i hrvatska strana ni pokoju cijenu nisu htjele priznati ljiljane za državne simbole, Međunarodnoj zajednici je bilo najlakše riješiti problem tako da skinu ljiljane i predlože neko neutralno rješenje. To srpskoj i hrvatskoj strani odgovara jer su protiv ljiljana upravo zato što oni simboliziraju historijski kontinuitet bosanske državnosti. Nametnutim rješenjem jedino su gubitnici Bošnjaci jer su samo oni ostali bez svojih nacionalnih simbola. Hrvati i nadalje imaju svoju šahovnicu a Srbi orla, koji su zvanični simboli njihovih matičnih zemalja (Hrvatske i Srbije).

Ljiljan na posudi iz rimskog doba od prije 2000 godina, iskopana u Ilidži kod Sarajeva

Sad se postavlja pitanje šta da čine Bošnjaci. Već su se javile ideje da se ljiljani proglašaju simbolima bočnjačkog naroda. Koliko god to ima historijsko opravdanje, u okolnostima kakve jesu, to bi za Bošnjake bilo kontraproduktivno. Razlog je taj što pravno-historijski gledano, ljiljani imaju status simbola države Bosne i Hercegovine, a ne predstavljaju obilježja ovog ili onog naroda. Zna se da u srednjovjekovnoj Bosni nije bilo ni Srba ni Hrvata ni muslimana, nego je bio jedinstven bosanski narod zvani Bošnjani. Oni koji jesu i koji se smatraju njihovim potomcima, ne samo što prihvataju simbole ondašnje Bosne, nego to čine s ponosom jer je riječ o vjekovnoj tradiciji. Ove činjenice predstavljaju snažno pravno uporište koje će kad-tad morati uvažiti kako Međunarodna zajednica tako i druge dvije strane (Hrvati i Srbi), pa je realno očekivati da obilježja sa ljiljanima kad-tad opet postanu zvanična. Prihvatanje ljiljana od srpske i hrvatske strane ne bi ničim ugrozilo njihova nacionalna prava jer i jedni i drugi već imaju nacionalne simbole svojih matičnih zemalja. Državna obilježja Bosne i Hercegovine trebaju prihvatiti i uvažiti na način kako to čine njihovi zemljaci u dijaspori rasuti od Amerike do Australije. U svim zemljama gdje žive uvažavaju njihove državne simbole, a svoja nacionalna obilježja koriste i ističu samo u prigodama i na način kako to nalažu propisi tih zemalja.

Dovoljno neupućeni u ovu problematiku postavljaju pitanje zašto je bošnjačkoj strani toliko stalo da zadrže ljiljane koje osporava srpska i hrvatska strana, tim više što su obje strane spremne prihvatiti ma koje drugo rješenje osim ljiljana. Treba međutim postaviti obrnuto pitanje: zašto su te strane toliko protiv ljiljana? Pitanje, naime, zadire u samu suštinu problema koje se veže za državnost Bosne i Hercegovine, a time i njen opstanak kao samostalne i cjelovite zemlje. Oni koji osporavaju njenu državnost ne žele nikakav trag, odnosno dokaz što podsjeća i govori da Bosna u svojoj hiljadugodišnjoj povijesti nije nikada bila srpska ni hrvatska, nego samostalna država. Upravo te činjenice smetaju srpskim i hrvatskim nacionalistima koji žele dokazati da Bosna historijski pripada njima. Otuda njihovo uporno nastojanje da anuliraju i potisnu sve što dokazuje tradiciju bosanske državnosti.

Ljiljani na stećku, bosanskom srednjovjekovnom nadgrobnom spomeniku

One koji imaju političke pretenzije na Bosnu, i one koji se na ovaj ili onaj način bave Bosnom, treba podsjetiti na neke povijesne činjenice koje se moraju znati. Prvo, Bosna je u srednjem vijeku bila sasmostalna država, imala je svoje vladare (banove i kraljeve), svoju zastavu i grb (sa ljiljanima), vojsku, strogo određene i čuvane granice,

svoj dvor i diplomatsku službu, vlastiti jezik (bosanski), vlastito pismo (bosančicu), svoju vjeru (bogumilsku), svoj narod (Bošnjani), svoju monetu, i sve drugo što karakterizira jednu državu, pa i više od toga, jer mnoge zemlje nisu imale ono što je imala i što je bila Bosna. O tome kako su izgledali grb i zastava srednjovjekovne bosanske države znamo pouzdano na osnovi mnogih spomenika preostalih iz srednjeg vijeka. Treba naglasiti da je Bosna jedna od rijetkih evropskih zemalja, a time i u svijetu, koja ima tako dugu tradiciju državnih obilježja. O tome govori bogata građa. To su prije svega veliki državni pečati kojima su se ovjeravali međunarodni ugovori. Na njima je uz druge sadržaje (vladar na prijestolju, uokolo natpis itd.) prikazan i državni grb sa ljiljanima. Na jednom takvom pečatu iz vremena kralja Tvrtka I (14. stoljeće) uz grb je prikazana i bosanska zastava sa šest ljiljana. Istu predstavu sadrže i starobosanski novci raznih serija i tipova. Najbolji takav primjerak je veliki zlatnik kralja Tvrtka, također iz 14. stoljeća, na kojem je grb sa ljiljanima, a sa strana je još po jedan ljiljan.

Najvrjedniji spomenik na kojem su prikazani državni simboli srednjovjekovne Bosne jeste plašt kralja Tvrtka. Pronađen je 1910. godine u njegovom grobu u Arnautovićima kod Visokog gdje se nalazio mauzolej bosanskih vladara. Arheolozi su prilikom iskopavanja zatekli rijetko viđen prizor: preko kamenog stećka ispod kojeg je bio sahranjen kralj Tvrtk, još je uvijek stajao prebačen njegov kraljevski plašt, u položaju kako je ostavljen u vrijeme sahrane prije više od 700 godina. Bio je ukrašen zlatom izvezenim grbovima sa ljiljanima. Zbog nestručnog rada i nemarnog odnosa osoblja koje je radilo na otkriću (u prvo vrijeme nisu bili svjesni šta su otkrili), nalaz nije u cijelosti sačuvan. Ostaci se danas nalaze uzbirci Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

Često se može čuti pitanje otkud na bosanskim državnim obilježjima ljiljani i šta oni znače. Oni koji nisu dovoljno upućeni u bosansku prošlost, prije svega stranci, vjeruju da je to preuzeto od Francuza, odnosno od anžuvinske dinastije koja je u svojim kraljevskim simbolima također imala ljiljane. Treba, međutim, spomenuti da je ljiljan u srednjovjekovnoj Evropi bio veoma raširen pa ga nalazimo na grbovima i zastavama brojnih dinastija i feudalaca, kako u Francuskoj, tako i u Španjolskoj, Engleskoj, Mađarskoj, Flandriji, Italiji itd. U tome se posebno isticala Francuska, što je razlog da neki historičari smatraju da je tu njegova kolijevka, odnosno da se iz Francuske prenio u druge zemlje. Tumači se da je do toga došlo bilo političkim utjecajem ili dinastičkim brakovima. Od nje ga je preuzela i Mađarska. S obzirom da je i srednjovjekovna Bosna na svojim državnim obilježjima imala taj znak, kod mnogih vlada uvjerenje da ga je ona preuzela od Mađarske, jer je, tobož, Bosna bila mađarski vazal. To, međutim, nije tačno.

Ljiljan na nišanu, muslimanskom nadgrobnom spomeniku, od prije 300 godina

Onima koji malo bolje poznaju historiju srednjovjekovne Bosne znaju da pojava ljiljana na grbu i zastavi srednjovjekovne Bosne ima mnogo dužu tradiciju od zemalja koje se smatraju kolijevkama ljiljana. Uostalom, teško je reći ko je od koga preuzeo taj omiljeni heraldički znak. Njegova šira upotreba može se pratiti od 11. stoljeća. To se veže za križarske ratove kad je uspostavljena intenzivna trgovačka veza između Evrope i zemalja Bliskog istoka. Križari koji su se vraćali iz Svete zemlje donosili su robu i predmete koji su bili ukrašeni znakom ljiljana, pa se može reći da je taj znak

Evropa bolje upoznala posredstvom Bliskog istoka. To je, međutim, tačno samo djelimično. Znak ljiljana je prisutan u Evropi već hiljadama godina. Već se u II mileniju stare ere susreće u umjetnosti Krete u Grčkoj. Na zidnim slikama knososke palače prikazane su scene kako mladići i djevojke beru ljiljane, njime su ukrašene zemljane posude itd. Ljiljan je bio omiljeni cvijet i u egipatskoj umjetnosti, ali i umjetnosti mnogih drugih naroda, pa se može reći da je to univerzalni znak raznih zajednica, naroda i zemalja na širim geografskim prostorima kroz razdoblje od nekoliko hiljada godina. I Bosna spada u red onih zemalja u kojima je lik ljiljana prisutan hiljadama godina. U Ilidži kod Sarajeva, u ruševinama jedne rimske zgrade, iskopan je ulomak zemljane posude iz rimskog doba, od prije 2000 godina, na kojoj je utisnut lik ljiljana. To je do sada najstariji nalaz ljiljana u ovom dijelu Evrope.

Ljiljan na nišanu, muslimanskom nadgrobnom spomeniku iz našeg doba

S obzirom da je u hiljadugodišnjoj historiji Bosne ljiljan bio omiljen cvijet i kao takav je, kroz čitavo razdoblje srednjeg vijeka bio osnovni sadržaj njenog grba i zastave, on također pripada njenoj kulturnohistorijskoj tradiciji. Čak što više, spomenička građa upućuje da je ljiljan u srednjovjekovnoj Bosni bio omiljen i prisutan više nego i kod jednog drugog naroda u Evropi.

U Bosni je ljiljan korišten kao umjetnički motiv stotinama godina prije pojave evropskih dinastija. Već je rečeno da je u Ilidži nađen rimski spomenik ukrašen znakom ljiljana od prije 2000 godina. Kao arhitektonsko-dekorativni elemenat u bazikalnim gradnjama susreće se na tlu Bosne i u kasnoantičko doba (V-VI stoljeće). U srednjem vijeku njegov motiv je toliko upotrebljavan da je u pravom smislu postao zaštitnim znakom bosanskog naroda. Srednjovjekovni Bošnjani su su ga osobito rado stavljali na svoje grobne spomenike (stećke), izrađivali nakit s njegovim likom (naušnice, dijademe, pojaseve i s1.), njime ukrašavali knjige, utkavali ga u platno kao dezen, uzimali ga kao dekorativni elemenat u arhitekturi i s1. Čak je opjevan u pjesmama. U jednoj poemi napisana 1330. godine od nekog Završanina, stoji: "Lilije, cvijetu ima je krin".

Ljiljan je bio toliko omiljen u srednjovjekovnoj Bosni da su onovremeni Bošnjani sebe poistovjećivali s tim cvijetom. Papa Grgur IX u pismu iz 1236. godine upućeno bosanskom velikašu Sebislavu koji je držao oblast sjeveroistočne Bosne (Soli), u kojem ga hvali što je ostao vjeran katoličkoj vjeri za razliku od njegovih zemljaka, kaže da je jedini on ljiljan, i to među trnjem. Time je htio reći da nisu Bošnjani ljiljani, kako to oni za sebe vole reći, nego je on ljiljan a oni su trnje (zato što su bogumili, to jest otpadnici od katoličke vjere). Bilo bi pogrešno misliti da se ljubav Bošnjaka prema ovom cvijetu veže samo za srednji vijek. Isti je slučaj bio u doba turske vladavine. Za njega je u to vrijeme bio uobičajen naziv zambak. Uzgajan je u dvorištima, o njemu se pjevalo, njegovim likom su ukrašavani rukopisi, stavljao se na nišane (nadgrobne spomenike), primjenjivao se u ukrasnoj arhitekturi, posebno u džamijama. U Gradačcu se može vidjeti iznad mihraba džamije Husejnije, u Sarajevu iznad glavnog ulaza džamije Magribije na Marin Dvoru itd.

Zlatnik kralja Tvrtka I (14.stoljeće) sa ljiljanima

Iako su sjećanja i ljubav Bošnjaka prema ljiljanu vremenom bili potisnuti zbog historijskih okolnosti, nisu nikada sasvim izišla iz njihove podsvijesti. To su pokazali ratni događaji koji su uslijedili 1992. godine kad je taj cvijet takoreći preko noći prihvaćen, i to sa takvim žarom i odanošću da je za mnoge to bio fenomen. Zanimljivo je da se u to vrijeme znak ljiljana počeo ponovo masovno stavljati na nadgrobne spomenike, onako kako je to bilo u srednjem vijeku. O njemu su se ponovo počele pjevati pjesme, borci koji su branili Bosnu nazivani su Zlatnim ljiljanima, itd.

Nakon pet stoljeća

Bosanci su se okrenuli tom cvijetu već 1991. godine, kad su nakon dugo vremena ponovo stvoreni uvjeti da se izvrše demokratske promjene u zemlji. To je omogućilo da narod slobodno iskazuje svoja politička opredjeljenja. Koristeći se tim okolnostima, početkom 1991. godine iznijeta je ideja (od strane autora ovog napisa) da se za nova državna obilježja tadašnje Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, prihvate ona iz doba srednjovjekovne bosanske samostalnosti. To je naišlo na opće simpatije većeg dijela javnos

Grb bosanske dinastije Kotromanića

Oformljena je stručna komisija u organizaciji onovremene Skupštine Bosne i Hercegovine, koja je u svom radu poslala od gore navedenog povijesnog i arheološkog materijala pa je po obavljenom zadatku Skupštini podnijet elaborat u vidu prijedloga.

Tokom javne rasprave koja je vođena u novembru i decembru 1991. godine u nacionalnim kulturno-prosvjetnim društvima "Preporod", "Napredak", "Prosvjeta" i "La Benevolencia" podršku ponuđenog rješenja dala su tri Društva, dok je srpska "Prosvjeta" to odbila. Izbijanje rata spriječilo je da prijedlog uđe u skupštinsku proceduru pa je tako propao pokušaj da se predloženo rješenje državnih obilježja usvoji u mirnodopsko, prijeratno doba.

Grb i zastava sa ljiljanima su i prije izbijanja rata 1992. godine saživjeli u narodu. To se postiglo zahvaljujući širokoj medijskoj propagandi. Ljiljani su, naime, na sugestiju autora ovog napisa uzeti za osnovno grafičko rješenje i dizajniranje plakata, letaka i drugog propagandnog materijala namijenjen održavanju narodnog referenduma zakazan za 29. februar i 1. mart 1992. godine, na kojem se narod Bosne i Hercegovine trebao opredijeliti za samostalnu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu. Tako se najšira bosanskohercegovačka javnost upoznala s autentičnim i povijesnim obilježjima svoje zemlje. To je doprinijelo da je po izbijanju rata grb i zastavu sa ljiljanima narod spontano prihvatio i pod njima organizirano pružio otpor agresoru.

Zastava srednjovjekovne bosanske države, i Republike Bosne i Hercegovine tokom ratnih godina 1992-1995.

Ljiljani su tokom četverogodišnjeg rata postali simbolom nadljudskog otpora, patnji, stradanja i herojskih pobjeda golorukog bošnjačkog narada. Pod ljiljanima je na kraju izvojevana krvava, ali zaslužena pobjeda što je spasilo Bosnu i Hercegovinu od nestanka. I to je razlog što su oni ušli duboko u srca svih kojima je Bosna jedina domovina, i što se prema njima odnose s toliko ljubavi i emocija.

Bosancima i Hercegovcima koji vole svoju domovinu i koji se ponose njenom hiljadugodišnjom kulturnom i političkom tradicijom, nameće se pitanje ima li nade da će njihovi ljiljani jednog dana ponovo biti ono što su bili stotinama godina, i pod kojim je u posljednjem ratu odbranjena Bosna i sačuvana kao samostalna država. Niko ih ne može spriječiti da se barem tome nadaju. Dok ponovo ne procvjetaju širom Bosne, Bosanci ih čuvaju u svojim srcima i sjećanjima, da ih podsjećaju šta su oni značili za Bosnu i njihove pretke od vremena Kulina bana i kralja Tvrtka do našeg vremena, kad su u ovom posljednjem ratu zajedno s narodom bili proganjeni, sakačeni i ubijani. Unatoč tome, ipak njihovim ljiljanima nije uništen korijen. Iz njega će jednog dana ponovo procvjetati vitki i zlatni ljiljani, i prekrit će svu Bosnu, od Une do Drine i od Save do mora, kako je nekada bilo.

©2006 *Enver Imamović*

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.